ZAŠTITA
URBANISTIČKE CJELINE
STARI GRAD
ZAGREB

ZAGREB 1968

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu

Primjerak broj :

SADRŽAJ

RJEŠENJE O UPISU U REGISTAR
SPOMENIKA KULTURE 5
MODALITETI ZAŠTITE 23
UVOD 25
NOMENKLATURA URBANISTIČKE
CJELINE STARI GRAD 27
GENERALNI KULTURNO HISTORIJSKI
MODALITETI 31
ASPEKT SAOBRAĆAJA 37
KULTURNO HISTORIJSKI MODALITETI 41
HISTORIJSKA NASELJA
UNUTAR ZIDINA 43
PODGRADJA I PLANERSKI ZAHVAT
XIX STOLJEĆA 47
GRAFIČKI PRIKAZ GRANICA PODRUČJA
ZAŠTIĆENE URBANISTIČKE CJELINE
STARI GRAD - ZAGREB 61

RJEŠENJE O UPISU U REGISTAR SPOMENIKA KULTURE

REGIONALNI ZAVOD ZA ZAŠTITU
SPOMENIKA KULTURE U ZAGREBU

Broj: 02-1028/4-1968.
Zagreb, 3. rujna 1968.

Predmet: Urbanistička cjelina Stari grad - Zagreb
- upis u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu. -

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, po službenoj dužnosti, u postupku upisa u Registar nepokretnih spomenika kulture, a na osnovu člana 30, 31, 40 i 62. Zakona o zaštiti spomenika kulture (Narodne novine broj 7/1967) i člana 8. Pravilnika o registraciji spomenika kulture (Narodne novine broj 8/1968.) donosi

RJEŠENJE

Odredjuje se upis u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu - spomenika kulture

URBANISTIČKE CJELINE STARI GRAD - ZAGREB

Svojstvo spomenika kulture utvrdjeno je za urbanističku cjelinu Stari grad - Zagreb pojedinačnim rješenjem i to:

- za područje Gornji grad i Kaptol rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Zagreba broj 02-844/2- od 31. prosinca 1965. godine
- za područje Tkalčićeve ulice rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika ku-
- lture grada Zagreba broj 01-655/1 od 30. kolovoza 1963. godine
- za područje Donjeg grada i Vlaške ulice (do Kvaternikovog trga), rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Zagreba broj 02-410/1 od 6. lipnja 1962. godine.

Područje urbanističke cjeline Stari grad Zagreb omedjeno je slijedećim granicama:
Početna točka granice je na početku Vinogradske ulice kod Ilice, zatim granica teče Vinogradskom ulicom do Hercegovačke ulice, Hercegovačkom ulicom do njenog skretanja prema sjeverozapadu, gdje skreće postojećim stepenicama na gornji dio Hercegovačke ulice, zatim dalje Hercegovačkom ulicom prema istoku, Sutjeskim stubama, Bosanskom ulicom do Buconjićeve ulice, Buconjićevom ulicom do Pantovčaka, Pantovčakom do Britanskog trga, sjeverozapadnom stranom i dijelom sjeveroistočne strane Britanskog trga, Rokovom ulicom, zapadnom stranom Rokovog periovoja, ulicom Gorana Kovačića do njenog spoja sa ulicom Vladimira Nazora, ulicom Tuškanac do Jabukovca, zatim granicom ranijih katastarskih medja parcela zgrada i gradskog posjeda na Sofijinom putu do produženja sjevernog ruba parcele Jurjevske ulice prema zapadu, sjevernim rubom te parcele do Becićevih stuba, Becićevim stubama do Mlinarske ulice, dijelom Mlinarske ulice do Vrančićeve ulice, Vrančićevom ulicom do Gupčeve zvijezde, sjevernom i istočnom stranom Gupčeve zvijezde, zatim pročeljima zgrada istočne strane ulice M. Pijade do Trga M. Oreškovića, pročeljima sjeveroistočne strane Trga M. Oreškovića do Novakove ulice, Novakovom ulicom do sjevernog ruba parcele zgrade Novakova ulica 8, zatim prema istoku sjevernim rubom ove parcele do Rubetićeve ulice , Rubetićevom ulicom do sjevernog ruba parcele zgrade Vončinina ulica broj 10, sjevernim rubom te parcele i u pravcu dalje do sjevernog ruba parcele posljednje zgrade na zapadnoj strani Jurkovi-

ćeve ulice, Jurkovićevom ulicom do Petretićevog trga, pročeljima zgrada sjeverne strane Petretićevog trga, pročeljima zgrada sjeverne strane Petrove ulice, obuhvaća zgradu Rodilišta (Petrova ulica 13), nastavlja dalje pročeljima zgrada sjeverne strane Petrove ulice do Domjanićeve ulice, zatim pročeljima zgrada na raskršću Petrove ulice, Srebrnjaka, Domjanićeve ulice, Voćarske ulice, zatim Domjanićevom ulicom do Kvaternikovog trga, pročeljima zgrada istočne strane i južne strane Kvaternikovog trga do Šubićeve ulice, jugoistočnom stranom Šubićeve ulice do Martićeve ulice, pro0 čeljima južn e strane Martićeve ulice do Trga J. Vlahovića, dvorišnom medjom parcele zgrade Trg J. Vlahovića 3, jugoistočnom medjom parcele zgrade osmogodišnje škole u ulici Račkoga, starom istočnom medjom zgrade Traumatološke bolnice u Draškovićevoj ulici, zatim pročeljima zgrada istočne strane Draškovićeve ulice do raskršća Draškovićeva ulica, Adžijina ulica, Solovljeva ulica, Ulica 8. maja 1945. - uključujući istočnu i južnu medju parcele na uglu Solovljeve i Draškovićeve ulice, zatim dalje pročeljima zgrada istočne strane Draškovićeve ulice, obuhvaćajući istočnu ugaonu parcelu raskršća Draškovićeve ulice i Branimirove ulice, zatim pravcem paralelnim sa Draškovićevom ulicom prema jugu do južne medje područja urbanističke cjeline, koja je položena na udaljenosti od 300 metara paralelno sa gradjevnom linijom zgrada sjeverne strane Mihanovićeve ulice, ovom južnom medjom do jugozapadne medje Studentskog centra, jugozapadnom medjom Studentskog centra do Savske ceste, presijeca Savsku cestu, prolazi južnom medjom kompleksa Tehničkog muzeja, nastavlja do Brozove ulice, zatim granicama parcela Brozove ulice do podvožnjaka željezničke pruge kod ulice K. Dumbović, od tog podvožnjaka do ulice Ise Kršnjavoga, ulicom Ise Kršnjavoga, pročeljima zgrada zapadne strane Kačićeve ulice, pročeljima zgrada južne strane Prilaza JNA do Drapšinova trga, pročeljima zgrada jugoistočne strane Drapšinova trga, ogradom na zapadnoj strani ulice Braće Oreški, ogradom na južnoj strani Ilice do Vinogradske ulice gdje se spaja sa početnom točkom granice.

Kartografski prikaz područja urbanističke cjeline Stari grad-Zägreb u mjerilu 1:5000 sastavni je dio ovog rješenja.

Na opisano zaštićeno područje urbanističke cjeline Stari grad - Zagreb od-

nose se svi propisi Zakona o zaštiti spomenika kulture, a naročito propisi članova 28, 29. i 43. cit. Zakona.

Žalba protiv ovog rješenja ne zadržava njegovo izvršenje.

Obrazloženje

Urbanistička cjelina Stari grad - Zagreb sastoji se od historijskih jezgri Gornjeg grada i Kaptola, Tkalčićeve ulice i područja Donjeg grada koje je obuhvatilo podgradja Gradeca, Kaptola i Biskupije proširivši se u reguliranom zahvatu druge polovice 19. stoljeća do željezničke pruge.

- Historijska naselja unutar nekadašnjih obrambenih zidina (Gradec i Kaptol sa biskupskim gradom) predstavljaju u povijestu urbanizma gotovo jedinstven primjer paralelnog razvoja dvaju tipova srednjevjekovnih naselja - Gradeca kao važnog obrtničkog naselja i Kaptola kao naselja koje se formira uz snažnog crkvenog feudalca. Oba naselja, od kojih se Kaptol spominje 1094. godine, postoje već ranije. U svojoj srednjevjekovnoj fazi razvoja oba naselja razvijaju se na platoima južnih ogranaka Zagrebačke gore, koji im svojom terenskom konfiguracijom odredjuje i oblike. Dok se Gradec u svojoj osnovnoj tlocrtnoj Shemi razvija i izgra-djuje u obliku nepravilnog trokuta, izgradnja Kaptola odvija se u granicama nepravilne pačetvorine. Pri tome se u granicama odredjenim, kako samom konfiguracijom tla (padinama brežuljaka), tako i linijom utvrda, u kasnijoj fazi razvoja odvija spontana izgradnja srednjevjekovnog naselja, koja se u svojem osnovnom konceptu najbolje sačuvala na Kaptolu. Pored toga na Gradecu se već u toj najranijoj fazi izgradnje, uzsasvim spontanu izgradnju na rubnim dijelovima, primjećuje i strože organizirani raster komunikacija, naročito u centralnom dijelu naselja.

U kasnijim fazama izgradnje Gradeca i Kaptola, u 17. i 18. stoljeću, dolazi do izvjesnih izmjena, kako u tipu izgradnje, tako i u urbanističkom konceptu naselja.
Doseljavanje i jačanje plemstva na Gradecu ima za posljedicu izgradnju

niza palača, koje se nakon prestanka turske opasnosti i općeg smirivanja situacije, kada gradski bedemi gube svoju obrambenu funkciju, grade na samim utvrdjenjima. Osim toga, u to vrijeme, na pojedinim pozicijama Gradeca, dolazi do otvaranja posebno naglašenih baroknih prospekata (Katarinski trg). Konačno značajna izmjena u odnosu na prvobitnu izgradnju Gradeca nastaje krajem 18. i početkom 19. stoljeća kada se umjesto, pretežno drveno javlja zidana arhitektura. Medjutim i ove izmjene u odnosu na prvobitnu koncepciju, sačuvale su do danas srednjevjekovni urbanistički koncept naselja, kao i raster ulica.

U 19. st. i početkom 20. stoljeća, kada dolazi do pojačane izgradnje grada i kada se ruše tradicionalni bedemi Gradeca i Kaptola, a naročito nakon 1850. godine kada je niz zagrebačkih općina spojeno u jedinstveni grad i nakon 1880. godine (veliki potres), dolazi na području historijskih jezgri Zagreba (Gradeca i Kaptola) do značajnih gradjevinskih zahvata, koji u izvjesnom smislu predstavljaju narušavanje autentičnosti svih aglomeracija. No, i pored navedenih zahvata oba ova naselja sačuvala su u svojem osnovnom urbanističkom konceptu niz elemenata prvobitnih srednjevjekovnih naselja. Isto je tako značajan i pretežno, u spomeničkom pogledu, kvalitetni fond objekata na području oba naselja.

- Tkalčićeva ulica nastala je uz korita potoka Medveščaka, tako da su se na istočnoj strani potoka naseljavali gradjani Kaptola, a na zapadnoj gradjani Gradeca, pa je do 1850. godine svaka strana ulica potpadala pod drugu jurisdikciju (kaptolsku, odnosno gornjogradsku).

  U srednjem vijeku izvori spominju mlinove i kupališta na potoku, ali od tih objekata nisu sačuvani tragovi. Naselje, koje postoji danas, razvijalo se postepeno u 18. i 19. stoljeću. Prva poznata vijest o njemu potiče iz sredine 18. stoljeća kad se spominje više kuća, vjerojatno na kaptolskoj strani (Krčelić) i jedna drvena na gornjogradskoj (Buntak). Naselje se zvalo "Na potoku" ili jednostavno "Potok" sve do kraja 19. stoljeća, kad je potoku Medveščaku promijenjen tok, a njegovo staro korito zasipano i pretvoreno u ulicu koja je dobila ime Tkalčićeva ulica. Dubina parcela u Tkalčićevoj ulici bila je odredjena na istočnoj strani ulice zapad-

nim kaptolskim zidom. Parcele na zapadnoj strani ulice protežu se do Kožarske ulice koja je nastala neposredno pod strmim obronkom brežuljaka Gornjeg grada. Na tom uskom kompleksu Tkalčićeve ulice kuće su gusto izgradjene uglavnom u nizovima, a praznine su nastale na onim mjestima, gdje su objekti porušeni bombardiranjem u II svj. ratu. Najkarakterističnije za ovu ulicu su jednokatnice iz druge polovine 18. stoljeća i prve polovine 19. stoljeća, medju kojima se ističu one s drvenim otvorenim hodnicima prema nekadašnjem potoku. One čine vrlo skladnu cjelinu i dokument su stambene kulture zagrebačkih gradjana, pretežno obrtnika, u prošla dva stoljeća. Osim toga kako je nekada potok Medveščak bio granica izmedju Kaptola i Gradeca a ujedno ih je Krvavi most na njemu spajao, tako i danas Tkalčićeva ulica u dolini nekadašnjeg potoka predstavlja prirodan i logičan spoj i prijelaz izmedju dvije historijske jezgre Zagreba: Kaptola i Gornjeg grada.

- Područje Donjeg grada (urbanistička cjelina Donji grad) zasnovano je regulacionom osnovom i "Nacrtom grada Zagreba, 1878.", kojeg je sastavio Gradski gradjevni ured.

U daljnjem procesu izgradnje donjogradskog područja, regulatornom osnovom perspektivnog razvoja grada (objavio Gradski gradjevni ured 1889. godine) zamišljeni su današnji trgovi, ulice i parkovi: Trg M. Tita, Mažuranićev trg, Marulićev trg, Botanički vrt - Mihanovićeva ulica, Starčevićev trg, Tomislavov trg, Strossmayerov trg, Zrinjski trg kao zelena "korona", koja obuhvaća historijsku jezgru nekadašnjih podgradja Gradeca i Kaptola. Unutar "korone" u sjevernom dijelu jezgre na obroncima Griča zadržana je naslijedjena struktura dok se u južnom dijelu javlja, za to vrijeme tipični pravilni "raster". Ta regulatorna osnova predstavlja vrijedan urbanistički zahvat koji uskladjuje historijsko naslijedje i novu izgradnju grada, maksimalno poštuje plastiku terena, te stvarajući urbanistički i kompoziciono jedinstvenu cjelinu javlja se kao osebujna pojava u urbanizmu krajem 19. stoljeća. Usprkos pojedinih zahvata, koji su djelomično narušili ili iskvarili njezinu cjelovitost, ta je urbanistička cjelina u bitnim linijama ostala sačuvana do danas, te stvara jedan od najkarakterističnijih elemenata čitave gradske strukture i fizionomije.

Trg M. Tita, Rooseveltov trg, Mažuranićev trg, Marulićev trg omedjuju danas zapadnu stranu "korone" donjogradske urbanističke cjeline. Niz reprezentativnih zgrada gotovo najznačajnijih kulturnih ustanova, daje tom potezu izuzetno mjesto u gradskoj cjelini Zagreba, kako sa sadržajne tako i sa historijske strane. Tokom zadnjih decenija 19. stoljeća prostor spomenutih trgova preoblikovan je od sajmišta do reprezentativnog gradskog centra te je time posvjedočio dinamičan razvitak urbanizacje Zagreba. Na tom prostoru nalazi se niz objekata sa izrazitom arhitektonskom fizionomijom počev od ranog historicizma (Rektorat Sveučilišta, 1856. do 1857., Muzej za umjetnost i obrt, 1887.) do kvalitetnih ostvarenja secesije (Sveučilišna biblioteka - Lubinsky, 1910.) i traženja novih putova u arhitekturi naše moderne (Viktor Kovačić, Fischer i drugi).

Južna strana"korone" današnja Mihanovićeva ulica s Botaničkim vrtom i Starčevićev trg, zamišljena je kao parkovni pojas - tampon izmedju željezničke pruge i gradske jezgre, te djelomično tako i izvedena. U tom smislu ona je zadržala svoju vrijednost do danas. Istočna strana "korone" s trgo0 vima: Tomislavov trg, Strossmajerov trg, Zrinjski trg zacrtana je u svojim osnovama 1863. godine, kada je na sjednicama Gradskog vijeća zaključeno da se pristupi uredjenju "Novog trga", koji je do tada služio kao sajmište. Regulacionom osnovom iz 1878. godine i regulativnom osnovom perspektivnog razvoja grada iz 1889. godine, potez spomenutih trgova zamišljen je kao dio poteza parkovnih rješenja unutar kojeg se razvijala gradka jezgra. Po dosljednom provodjenju osnove, zakraj 19. stoljeće jedinstvene i smione urbanističke koncepcije, po jedinstvenom stilskom tretmanu, karakterističnom za gradjansku arhitekturu 19. stoljeća, predstavlja jedinstvenu cjelinu koja je kompletirana s parkovnim rješenjem tipičnim za vrijeme ovog postanka. Ovako zamišljena i dosljedno provedena cjelina predstavlja karakterističnu tvorevinu gradjanstva, koja je u našim krajevima upravo u drugoj polovici 19. stoljeća doživjela svoj procvat na privrednom i kulturnom planu. U nizu palača sa plastički bogato obradjenim pročeljima odražava se težnja stvaranju reprezentativnih objekata i cjelina.

Ovo područje (područje urbanističke cjeline Donji grad) potrebno je sačuvati u što je moguće vjernijem obliku kao tvorevinu odredjenog vremena, jer

dokumentira historijski razvoj grada, te predstavlja najsugestivnije i najvrijednije svjedočanstvo urbanističke i arhitektonske kulture 19. stoljeća na našem području.

- Područje Vlaške ulice predstavlja ostatak jedne od najstarijih gradskih naselja na teritoriju Zagreba. Najstariji sačuvani podaci o naseljavanju tog područja datiraju još u 12. i 13. stoljeću. Ovo što je ostalo do danas na tom području potječe iz kraja 18. i početka 19. stoljeća. Medjutim ova aglomeracija sačuvala je usprkos rušenja i oštećivanja, oblik i karakter suurbanog naselja. Stilski, ona nosi obilježja malogradjanske arhitekture 19. stoljeća, a mjestimično se javljaju i pojednostavljeni elementi ranijih stilskih epoha.

  S obzirom na njeno historijsko značenje u razvoju čitavog grada kao i na specifične ambijentalne vrijednosti potrebno je područje Vlaške ulice, posebno u dijelu od Bakačeve ulice do Draškovićeve ulice, sačuvati neokrnjeno.

Komisija za registraciju nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu imenovana rješenjem Zavoda broj: 02-1028/2-1968. od 27. kolovoza 1968. na svojoj sjednici 3. rujna 1968. godine pregledom podnesene dokumentacije utvrdila je slijedeće:

1- Urbanistička cjelina Donji grad kao integralni dio historijske jezgre Zagreba upisana je u registar nepokretnih spomenika kulture grada Zagreba pod registarskim brojem 12, na osnovu pravomoćnog rješenja Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Zagreba, broj 02-410/1-1968. od 6. lipnja 1962. godine.

  Područje urbanističkecj eline Donji grad obuhvaćeno ovim rješenjem omedjeno je slijedećim granicama: na sjevernoj strani graniči sa zaštićenim područjem urbanističke cjeline Gornjeg grada i Kaptola.

  Ostale granice: Kukuljevićevom ulicom do Britanskog trga, Britanski trg, Ilicom od Britanskog trga do Kačićeve ulice, Kačićeva ulica do ulice

Ise Kršn javoga, zapadno pročelje Tehnološkog fakulteta, Jukićeva ulica do željezničke pruge, željezničkom prugom na istok do visine Draškovićeve ulice, Draškovićeva ulica do Martićeve ulice i Martićevom ulicom na istok do Šubićeve ulice, Šubićevom ulicom do Kvaternikova trga, Kvaternikov trg, Domjanićeva ulica do Petrove ulice, Petrovom ulicom na zapad do Jurkovićeve ulice, Jurkovićeva ulica obroncima Šalate do Novakove ulice, Novakovom ulicom do ulice M. Pijade.

2- Urbanistička cjelina Tkalčićeva ulica kao integralni dio historijske jezgre Zagreba upisana je u registar neporektnih spomenika kulture grada Zagreba pod registarskim brojem 100, na osnovu pravomoćnog rješenja Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Zagreba broj 02-655/1-1963. od 30. kolovoza 1963. godine.

Zaštitom Tkalčićeve ulice kao urbanističke cjeline obuhvaćena je čitava Tkalčićeva ulica sa njenom izgradnjom i čitava Kožarska ulica sa njenom izgradnjom, kao i područje izmedju gradskog bedema Gradeca sa zapadne strane te gradskog Bedema Kaptola sa istočne strane.

3- Urbanističke cjeline Gornji grad i Kaptol kao integralni dio historijske jezgre Zagreba upisane su u registar nepokretnih spomenika kulture grada Zagreba pod registarskim brojem 160 na osnovu pravomoćnog rješenja Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Zagreba, broj 02-844/2-68. od 31. prosinca 1965. godine.

Područje urbanističke cjeline Gornji grad obuhvaćeno citiranim rješenjem omedjeno je slijedećim granicama: kod Britanskog trga granica urbanističke cjeline Gornji grad i Kaptol vežu se na granicu urbanističke cjeline Donji grad, zatim od Britanskog trga granica prelazi zapadnom i sjevernom stranom Britanskog trga, Rokovom ulicom na Rokov perivoj, južnom stranom Rokovog perivoja do Aleksandrovih stuba, Aleksandrovim stubama do Dežmanove ulice, dijelom Dežmanove ulice do Tuškanca, Tuškancem do Dubravkina puta, Dubravkinim putom do parcele Jurjevske ulice broj 43, preko ove parcele do Becićevih stuba, Becićevim stubama do Mlinarske ulice, dijelom Mlinarske ulice do Vrančićeve ulice, Vrančić-

ćevom ulicom do Gupčeve zvijezde, sjevernom i istočnom stranom trga Gupčeva zvijezda, istočnom stranom ulice M. Pijade do trga M. Oreškovića, istočnom stranom trga M. Oreškovića i Šoštarićevom ulicom do Šloserovih stuba gdje se spaja sa granicom urbanističke cjeline Donji grad.

Komisija za registraciju nepokretnih spomenika kulture nakon uvida u podnesenu dokumentaciju predlaže slijedeća proširenja južne i zapadne granice područja urbanističke cjeline Donji grad:

- Predlaže se da južn a granica urbanističke cjeline Donji grad umjesto željezničkom prugom, teće linijom paralelno sa gradjevnom linijom zgrada sjeverne strane Mihanovićeve ulice i to od produženja istočne granice prema jugu do sjecišta sa novopoloženom južnom granicom, prema zapadu do jugozapadne medje kompeleksa Studentskog centra, kojom se proteže do Savske ceste, presijeca istu, prelazi južnom medjom Tehničkog muzeja i nastavlja se do Brozove ulice. Jugozapadna granica tekla bi dalje gradjevnom linijom zgrada u Brozovoj ulici do podvožnjaka željezničke pruge kod ulice K. Dumbović. Od ove točke predlaže se da granica teče ulicom Ise Kršnjavoga do zapadne granice urbanističke cjeline Donji grad u Kačićevoj ulici.

Potreba proširenja južne granice obrazlaže se slijedećim: južna medja zone zaštite urbanističke cjeline Donji grad u Zagrebu pomiće se prema ranijoj granici koja je prolazila rubom željezničke pruge za cirka 140 metara prema jugu.

Promjena granice južne medje zone zaštite urbanističke cjeline Donji grad u Zagrebu, proizašla je kao rezultat detaljnih istraživanja izvršenih u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu u vremenu od donošenja rješenja o proglašenju urganističke cjeline Donji grad spomenikom kulture, do donošenja ovog rješenja.

Urbanistička cjelina Donji grad u Zagrebu predstavlja izuzetnu i izvanredno vrijednu urbanu realizaciju, koja je svoju završnu formu dobila u pla-

nerskim zahvatima druge polovine 19. stoljeća. Ona u sebi sadrži unutar svoje gradje historijsko tkivo Podgradja naselja unutar zidina: Gradeca Kaptola i biskupije. Ova cjelina dobila je u sebi potpuno završeni oblik realizacijom projekta triju perivoja prema Lenucijevoj regulatornoj osnovi, predloženoj na odobrenje 1887. godine. Prijedlog regulatorne osnove popraćen obrazloženjem u kojem se ustanovljava: "da se produži Zrinjevac odnosno Akademički trg kao perivoj do željeznice, isto tako da se produži sajmište kao perivoj do željeznice, a oba ova perivoja da se spoje trećim položenim usporedo sa željezničkim drumom, sjeverno od istoga a polovica ovoga perivoja da se opredijeli za Botanički vrt". Nadalje se ustanovljuje u odjelu "Ulice i ceste" istog obrazloženja pod točkom a/ 5" da se otvori usporedna cesta na sjevernoj strani Žakanjske pruge, označena u procrtu broj 5, 6 i 7, od Ciglane do Savske ceste i od ovuda do istočnoga kraja osnovanoga centralnoga kolodvora, dotično do Trga F a gradjevna crta za ovu cestu ustanovi na 30 metara udaljeno od željezničkoga nasipa."

Realizacija "Lenucijeve zelene potkove triju perivoja" dovela je do izgradnje niza markantnih tvorevina - trgova, čija urbana vrijednost je od posebnog značenja u vrednovanju urbane cjeline.

Predvidjena južna ulica (cesta) realizirana je samo u fragmentima (Grgurova ulica, Crnatkova ulica).

Granica zone zaštite, na jugu, 1962. godine identična je sa medjom iz Lenucijeve regulatorne osnove.

Prostor što se proteže neposredno ispod južnog perivoja (Botanički vrt, Grgurova ulica i Starčevićev trg) predstavlja integralni dio navedenog spomeničkog objekta. Parterne površine i izgradnja predstavljaju integralno završavanje ove cjeline prema jugu. Jugozapadna medja zaštićene zone obuhvaća prostor Studentskog centra na kojem se nalazi nekadašnji Francuski paviljon koji ima svjetski značaj. Prostor na utoku ulice R. Konačra do Savske ceste predstavlja historijski jugozapadni pristup donjogradske cjeline.

- Pored navedenog prijedloga za proširenje južne granice Komisija predlaže

i izmjenu (proširenje) zapadne granice urbanističke cjeline Donji grad. Predložena proširena granica obuhvatila bi blokove uz Ilicu do Kačićeve ulice do ulice Braće Oreški odnosno do Vinogradske ulice i tekla bi slijedećim ulicama:
Od raskršća Kačićeve ulice i Prilaza JNA pročeljima zgrada južne strane ulice, granica bi tekla do Drapšinovog trga, zatim zapadnom gradjevnom linijom ulice Braće Oreški do Ilice, južnom gradjevnom linijom Ilice do Vinogradske ulice, zatim zapadnom gradjevnom linijom Vinogradske ulice do Hercegovačke ulice, Hercegovačkom ulicom do postojećih stuba, zatim sjevernom stranom Hercegovačke ulice, Sutjeskim stubama, Bosanskom ulicom do Buconjićeve, Buconjićevom ulicom do Pantovčaka, te Pantovčakom do Britanskog trga gdje se spaja sa postojećom granicom urbanističke cjeline Donji grad.

Potreba predloženog proširenja zapadne granice urbanističke cjeline Donji grad obrazlaže se slijedećim:
U preciziranju zaštićene donjogradske urbane aglomeracije jasno se diferenciraju dvije osnovne karakteristike, odnosno dva urbana tipa vrijednosti:

a) linearni grad kao područje Gradeca, Kaptola i biskupije (Ilica, Trg Republike i Vlaška ulica).

b) Urbana aglomeracija centra na prostoru južno od Podgradja, a koja je u zadnjoj fazi oblikovana prema Lenucijevom planu (1885. do 1887.) u zelenu potkovu sa strogo racionalnim rasterom ulica izjednačenih vrijednosti unutar nje.

Da bi se te dvije karakteristike u razvoju grada mogle evidentirati jasno zaštiti u zaštitnu zonu Donji grad u Zagrebu uključuju se blokovi uz Ilicu do Kačićeve ulice, do ulice Braće Oreški i Vinogradske ulice sa Prilazom JNA kao granicom na jugu.

Komisija utvrdjuje slijedeće:

1- Historijsku jezgru grada Zagreba koja se sastoji od Donjeg grada, Kaptola i Kačićeve ulice, te Donjeg grada, aglomeracija nastalih u različitim hi-

storijskim periodima, medjutim u jednom kontinuiranom razvoju grada, službe zaštite spomenika kulture treba obuhvatiti jednim jedinstvenim rješenjem o zaštiti, a ne kako je dosada bilo sa tri odvojena rješenja.

2- Predložena proširenja granice koja se odnose na južnu, odnosno zapadnu granicu područja donjogradske urbane aglomeracije predstavljaju nužnost u smislu osiguranja uvjeta zaštite historijskih urbanih i arhitektonskih vrednota historijske jezgre Zagreba.

U tom smislu Komisija u potpunosti, uz data obrazloženja, prihvaća predvidjeno proširenje granica područja donjogradske urbane aglomeracije.

3- Potrebno je precizirati sjevernu granicu područja urbanističke cjeline u dijelu oko Vlaške ulice na taj način, da granica teče sjevernim pročeljem Petračićevog trga, zatim sjevernim pročeljimazgrada Petrove ulice, obuhvaćajući zgradu Rodilišta, zatim dalje pročeljima zgrada, sjeverne strane Petrove ulice do Domjanićeve ulice gdje obuhvaća sva pročelja zgrada na križanju Domjanićeva ulica, Voćarska ulica, Srebrnjak, Petrova ulica.

Isto tako potrebno je precizirati južnu granicu tog područja na taj način da granica na Kvaternikovu trgu teče pročeljima istočne i južne strane Kvaternikova trga, jugoistočnom stranom Šubićeve ulice i pročeljima zgrada južne strane Martićeve ulice.

Konačno potrebno je precizirati zapadnu granicu područja urbanističke cjeline tako da počev od Martićeve ulice teče dvorišnom medjom parcele zgrade Trg J. Vlahovića 3, jugoistočnom medjom parcele zgrade osmogodišnje škole u ulici Račkoga, starom istočnom medjom zgrade Traumatološke bolnice u Draškovićevoj ulici, zatim pročeljima zgrada istočne strane Draškovićeve ulice do raskršća Draškovićeva ulica, Adžijina ulica, Ul. 8. maja 1945., uključujući sva pročelja zgrada na tom raskršću, kao i istočnu i južnu medju parcele Solovljeva i Draškovićeva ulica i pročelja zgrada istočne strane Draškovićeve ulice do Branimirove ulice.

Spomenuto preciziranje granice takodjer predstavlja nužnost u smislu osi-

guranja uvjeta zaštite historijskih urbanih i arhitektonskih vrednota historijske jezgre Zagreba.

4- Komisija ukazuje na potrebu striktnijeg sprovodjenja mjera zaštite na području zapadno od sadašnje granice gornjogradske urbane aglomeracije. U tom smislu Komisija je utvrdila da je sadašnja zapadna granica gornjogradske urbane aglomeracije koja teće Dubravkinim putom neadekvatna i nelogična te da bi ova granica trebala teći po hrptu tuškanačkog platoa.

Stoga Komisija utvrdjuje novu granicu zapadnog područja gornjogradske urbane aglomeracije koja se odvaja od postojeće granice u Rokovoj ulici, teće zapadnom stranom Rokovog perivoja, zatim ulicom Ivana Gorana Kovačića do njenog spoja sa Nazorovom ulicom, zatim ulicom Tuškanac do Jabukovca, zatim granicom ranijih katastarskih medja parcela zgrada i gradskog posjeda na Sofijinu putu do sjecišta sa produženjem pravca sjeverne medje parcele zgrade u Jurjevskoj ulici 43.

Na osnovu iznesenog utvrdjeno je:

a) Da urbanističke cjeline Gornjeg grada i Kaptola Tkalčićeve ulice i Donjega grada treba upisati u registar nepokretnih spomenika kulture kao urbanističku cjelinu STARI GRAD - ZAGREB, jer predstavlja jedinstvenu urbanu aglomeraciju u kontinuiranom razvoju sa osnovnim karakteristikama:
   - Historijskih jezgri Gradeca i Kaptola,
   - linearnog grada kao Podgradja Gradeca, Kaptola i biskupije (Ilica, Trg Republike, Vlaška ulica)
   - i urbane aglomeracije staroga centra koja je nastala na prostoru južno od Podgrada, a u svojoj zadanoj fazi oblikovana je prema Lenucijevom planu (1885. do 1887.) u zelenu potkovu sa strogo racionalnim rasterom ulica izjednačenih vrijednosti unutar nje.

b) Da južnu i zapadnu granicu područja urbanističke cjeline treba proširiti, a dio sjeverne granice i istočne granice precizirati kako je to navedeno u dispozitivu i obrazloženju ovog rješenja, jer je to potrebno radi osigu-

ranja provodjenja principa zaštite historijskih, urbanih i arhitektonskih, vrijednosti urbanističke cjeline Stari grad - Zagreb.

Stoga je doneseno rješenje kao u dispozitivu.

Protiv ovog rješenja dopuštena je žalba Republičkom sekretarijatu za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu u roku od 15 dana od prijema ovog rješenja.

Žalba se predaje putem ovog Zavoda.

Direktor
Marija Bačić

Socijalistička Republika Hrvatska
REGIONALNI ZAVOD ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE U ZAGREBU

MODALITETI ZAŠTITE

UVOD

/Izvod iz teksta Urbanističkog zavoda grada Zagreba "Odgovori na primjedbe o programu grada Zagreba i zaključci plenuma Gradskog odbora SSRN 1965. VII spomenici kulture str. 127-130/.

"Programi za izradu detaljnih urbanističkih projekata rekonstrukcije starih dijelova grada sa spomeničnim i ambijentalnim vrijednostima utvrdit će uslove, po kojima će se odrediti funkcija u uslovima suvremenog života. Poštivajući principe zaštite spomenika kulture trebat će naći takova kreativna rješenja, koja će predstavljati sintezu istražnih radova, naučnih studija i stvaralačkih težnji.

Da bi se centralni dio Donjeg grada oslobodio do najveće moguće mjere prometa vozila, nužno je da obodne prometnice preuzmu pretežni dio saobraćaja. Do koje je mjere moguće rasteretiti zaštićeno područje od opterećenja prometom ukazat će daljnje rješavanje ovog problema tokom rada na generalnom planu, odnosno na detaljnom projektu rekonstrukcije ovog područja.

U daljnjoj razradi urbanističkog programa, tj. kod izrade generalnog urbanističkog plana neophodno je potrebno uskladiti urbanistički razvoj grada Zagreba s principima zaštite spomenika kluture, a u direktnoj saradnji kompetentnih ustanova".

Usvajajući neizbježnost povećanja potreba savremenog života grada Zagreba kao osnovne pretpostavke urbanističkog plana, naročito evidentnih u funkciji saobraćaja, a posebno na području predloženog natječaja za urbanističko rješenje starog dijela grada koji je glavnim svojim dijelom pod zaštitom - rezultati natječaja mogu biti presudni ne samo za vrijednosti starog dijela grada, već i za koncepciju grada Zagreba u cjelini.

Povoljno rješenje može se postići kompleksnim obuhvćanjem cijele problematike na ovim osnovnim metodološkim spoznajama.

1. Sve veća dinamika grada Zagreba prouzrokovala je intenziviranje saobraćaja na svim pristupnim ulazima i glavnim tačkama grada, a što se naročito odrazilo u užem centru grada.

2. Iz razloga, - što prostorno povećanje i proširenje grada koje se od prije rata demografski više nego podvostručilo, a prostorno više nego učetverostručilo, nije praćeno i prostornim povećanjem "srca grada", kao ni mreže javnih i poslovnih funkcija u njemu i oko njega, što je sve ostalo koncentrirano u najužoj prostornoj jezgri grada. - Iz toga svega nastao je raskorak sadržaja i oblika.

3. Zadržavanje mnogih funkcija koje po sadržaju zonski ne odgovaraju prostoru centra zakrčene su vrijedne površine unutar blokova i izvan njih u centru, a osim toga u neke njegove ulice zadržavanjem nepodesnih sadržaja doveden je bez potrebe teretni saobraćaj u centar. Time je otežan ne samo promet pješaka već i osobnih automobila koji bi trebali biti pristupačni glavnim potezima centra.

4. Generalnim rješenjem pormetne mreže grada bi taj promet trebao biti reguliran tako da se odvija oko najuže jezgre sa ulazima za snabdijevanje.

Time bi mogla biti provedena zaštita starog grada i centra.

NOMENKLATURA URBANISTIČKE CJELINE STARI GRAD

URBANISTIČKA CJELINA
STARI GRAD ZAGREB

Urbanistička cjelina stari grad Zagreb, predstavlja zaokruženu i jedinstvenu tvorevinu.

Ona je sačinjena iz dva osnovna dijela:

I dio

Historijska naselja unutar nekadanjih obrambenih zidina.

II dio

"Donji grad" planerski zahvat XIX stoljeća u kojem su inkorporirana historijska podgradja.

Svaki od navedenih dijelova sadrži u sebi daljnje podgrupe:

I DIO PODGRUPE:

a. Slobodna i kraljevska varoš Gradec na brdu Gradecu,

b. Kanonički Kaptol, Dolac i naselje NOva Ves (izvan zidina)

c. Biskupski grad sa stolnom crkvom.

II DIO PODGRUPE:

a. Podgradje varoši Gradec, rasprostire se zapadno od nekadašnjeg korita potoka Medveščak (Crkvenik)

b. Podgradje Kaptola: današnje ulice Tkalčićeva (Na potoku) i Pod zidom

c. Podgradje biskupije: Vlaška ulica (Laška)

d. Planerski zahvat XIX stoljeća obuhvaća prostor do željezničke pruge, stvarajući sa navedenim Podgradima cjelovitu izgradjenost.

GENERALNI KULTURNO HISTORIJSKI MODALITETI

Nagli rast Zagreba logični uslovljava preformaciju njegove jezgre - njenu novu funkciju. No prije definiranja te njene nove funkcije nužno je prostorno definirati samu jezgru, s razloga što ona sama neminovno raste. Dok su Trg Republike, stara "Harmica" - Ilica - Zrinjevac - Dolac godinama vršili funkciju jezgre sa svim adekvatnim servisima - danas ovaj prostor doživljava svoju duboku krizu kako po kapacitetima tako i po uslužnim mogućnstima. Kritičnu situaciju posebno zaoštrava promet - novi elemenat koji se u staru jezgru adaptira, veoma teško, ne adekvatno, uz velike gubitke onih bitnih urbanih kvaliteta jezgre, na štetu njene primarne humane funkcije.

Raspisani natječaj pokušaj je da se ta kritična situacija ublaži 0 da se riješi. Upravo ovog časa su nužna razmatranja metodološke prirode da se zauzmu ispravni stavovi prema ranijoj jezgri.

A. NOVA JEZGRA GRADA:

Razvitak Zagreba do Save i preko Save unosi potpuno novu urbanu dimenziju. To je novi Zagreb sa novom jezgrom, Savom, sa novo izvedenim ili projektiranim trgovima (Trg Revolucionara, ulica Hrvatske Bratske Zajednice, ulica Partizanskih pilota) sasvim novih dimenzija i mjerila. To je grad novih arhitektonsko urbanih rješenja, koja stoga moraju formirati svoje nove centre, dakle, i svoju novu jezgru.

B. STARA JEZGRA:

Već prije rata stara historijska jezgra, postala je premalena za novi rast grada. Ona se stoga neminovno širila u tkivo historijsko Donjeg grada, zahvaćajući njegove prostore. Logično je, da se ona još i danas širi i da bi se moglo desiti da već prema današnjem cjelokupnom Zagrebu, apsorbira cijelo tkivo Donjeg grada, dakle prostor, koji se podudara sa historijskom zaključenom cjelinom. Tako bi došlo do identifikacije kulturno historijskog sloja i pojma jezgre grada - što je neispravno. Promjena funkcije historijskog

centra i proširenja njenog fizičkog prostora, je u stvari neplanirana nuž-da novog rasta grada. Od obrtničkih, trgovačkih, kulturnih i administrativnih prvotnih ukupnih funkcija na ovom prostoru treba zadržati samo specifičnost: a to su posebne trgovine, objekti kulturnih djelatnosti i slične specijalizirane djelatnosti i stanovanje te dakle reducirane i specificirane funkcije odredjuju novu ulogu stare jezgre, a ne funkcije novog milijunskog Zagreba koje neminovno moraju biti adekvatno riješene u tom novom urbanom tkivu sa njenim novim dimenzijama i modalitetima.

Stara pak jezgra u svojoj cjelovitosti, samo je dio tog novog centra budućeg Zagreba.

Znači, da samo ispravno - perspektivno dimenzioniranje novih funkcija i voluminoznosti tih funkcija garantira realizaciju specifičnosti adekvatnog života u staroj jezgri.

Odredjujući ovako ulogu stare jezgre u novom Zagrebu - jasno nam je da brzo intenzivnom prometu prikladnom novom Zagrebu - nema mjesta u staroj jezgri, - on jednostavno nije potreban izvan dimenzija njene vlastite funkcije.

Otvara se dakle idealna šansa rehabilitacije stare urbane koncepcije i njenog osvježenja, a ne rekonstrukcije.

C. ISKUSTVA DRUGIH GRADOVA:

Niz evropskih gradova u svojem naglom rastu vršili su opsežne rekonstrukcione zahvate kroz stare jezgre.
Skala vrijednosti tih zahvata je veoma široka. Od surovih rušenja i unošenja novih brzih saobraćajnica kroz jezgre do falsifikata, kao što su širenja ulica sa istim pročeljima.

Najnovija stanovišta prema rezultatima ovih zahvata, od Rima do Varšave,

su veoma kritična i njih se može ocjenjivati više prema tehničkim dostignućima, a manje prema stupnju postignutog humaniteta.

Iskustva kod nas Ljubljane, Beograda, Splita takodjer upozoravaju na potrebu kritičnog stava.

Taj stav je nužan iz više razloga, ali su dva bitna:

a. daljnji razvitak prometa, uslijed budućeg razvitka zadržanih ili unesenih novih funkcija, tražiti će u budućnosti neminovno nova rješenja.

b. gubitak mjerila kao emocionalne komponente koja formira čovjekovu psihologiju.

D. GENERALNI MODALITETI ZA RJEŠENJE PROBLEMA:

Iz ovih generalnih stavova proizlazi da život stare jezgre u budućnosti treba ostvariti i dotjerivati prema njenoj vlastitosti. Nju treba čuvati zaista kao cjelinu a ne samo kao pojedinačne spomenike gradjevne umjetnosti, jer konačno, gdje i tko je dao u zaštiti prednost jednom arhitektonskom objektu pred prostornom strukturom urbanog tkiva.

Po čemu je taj produkt čovjekova društvenog bitka, manje važan od produkta njegove lične privatne potrebe - npr. palače.

Služba zaštite danas nužno proširuje svoj teren. Ona to može, jer je rast novog grada takav, da je za generalnu funkciju novog milijunskog Zagreba stara proširena jezgra samo jedan, specifičan dio nove funkcije. Ona je štiti kao posebnu vrijednost, po kojoj se fiksira povijesno lice grada, ta uvijek aktuelna dimenzija čovjeka.

Stoga je služba zaštite energično protiv svakog širenja ili devastiranja ulica u staroj jezgri.
Treba tražiti takova rješenja da stari raster funkcionira u svoj

jim dimenzijama, a da se nov intenzivni promet - zaustavi pred tim rasterom, koji će obaviti dakle, samo specifične funkcije.

Tako ćemo u novom Zagrebu očuvati stari Zagreb, kao njegov organski životni dio, kao specifičnu funkciju novog grada, kao prezentaciju našeg kulturnog nasljedja održanog suptilnom metodom planiranja.

ASPEKT SAOBRAĆAJA

Povijesni saobraćajni krak prema zapadu je Ilica. Južni krak je Petrinjska ulica. Ishodična tačka za oba kraka je Trg Republike. Istočni povijesni izlazni krak je Vlaška ulica, sa ishodičnom točkom ispred južnih kaptolskih vrata. Bakaćeva ulica je silazna rampa ovog pravca prema Trgu Republike.

Nepostojanje neposrednog izlaza sa Trga Republike (u istom nivou) u pravcu istoka, specifičan je rezultat razdvojenosti naselja. U kasnije vrijeme Zagreb se je širio prema istoku i zapadu, naročito zbog omedjenja što ga je stvarala kasnije izgradjena željeznička pruga keo i rijeka Sava.

Zbog mogućnosti jednostavnijih prolaza kroz grad od istoka prema zapadu izgradjivane su Šubićeva, Martićeva i Jurišićeva ulica, te kasnije probijena Cesarčeva ulica.

Kao odteretnica Ilici trebao je služiti nerealizirani prodor Dalmatinske ulice prema Britanskom trgu, te potez Prilaz JNA - ulice Ive Lole Ribara na kojem se je ispriječio kompleks tzv. Rudolfove kasarne.

Profili ulica gradjeni za prolaz kočija, primili su kasnije na sebe saobraćaj motornim vozilima.

Intenzivni porast stupnja motorizacije posljednjih godina rezultirao je uvodjenjem zelenog vala na spregu jednosmjernih ulica Braće Kavurića i 8. Maja.

U odnosu na uže područje grada, koje je danas zahvaćeno izgradnjom, a naročito u odnosu na dimenzije grada koje će on imati nakon planiranog perioda od 30 godina (računajući od 1965. godine) područje urbanističke cjeline stari grad predstavlja veličinom neznatan prostor 3,08 odnosno 1,67% neposredno prislonjen uz brežuljke. Danas ovaj prostor imade funkcije jedinog centra, dok u budućnosti treba da predstavlja jedan od tri dijela budućeg središta grada.

Planirano je da, u budućnosti, longitudinalni promet kroz grad preuzme niz

novih južnih saobraćajnica, od kojih je veći dio već izgradjen, ali pošto nisu realizirane planirane mjesne zajednice koje trebaju biti vezane na njih, a niti novi sadržaji u budućem gradskom centru, današnji promet na njima nije adekvatan budućoj strukturi saobraćaja. Takodjer nije još probijena nova longitudinala produžena Branimirova ulica, koja s juga omedjuje historijsku urbanu cjelinu i stari centar i ujedno predstavlja sjeverno omedjenje budućeg društveno-političkog, kulturnog i trgovačkog centra na prostoru izmedju željezničke pruge i ulice Borisa Kidriča na desnoj obali Save. Njezinom izgradnjom današnje karakteristike prolaza prometa kroz stari grad u potpunosti će se izmijeniti. Uslijed toga pri odredjivanju prometnih karateristika produženje Branimirove ulice potrebno je u najvećoj mjeri uočiti njen značaj jer upravo o tome će ovisiti ispravno vodjenje prometa u odnosu na zaštićenu urbanu cjelinu. Njezin vanradan poO ložaj i pravac vodjenja od istoka prema zapadu izdvaja je kao predominantnu, primarnu saobraćajnicu koja napaja sadržaje u historijskoj jezgri.

Sa kulturno historijskog gledišta smatra se najispravnijim stanovište po kojem je ova saobraćajnica jedina sabirnica starog grada, odnosno starog centra, dok sve ulično tkivó što je sjeverno od nje predstavlja unutrašnju prometnu strukturu.

Sa kulturno historijskog stanovišta smatra se takodjer najispravnijim stav po kojem Riječki prilaz gradu i prolaz kroz njega završava na ovoj longitudinali kao najsjevernijem pravcu.

Sve osnovne prateće funkcije saobraćaja trebaju biti neposredno vezane na ovu saobraćajnicu, odnosno na mogućim prodorima istočno i zapadno duž rubova historijsko urbane cjeline.

Sa kulturno historijskog stanovišta jedino je ispravno da se prostor potreban za saobraćajni čvor produžene Branimirove ulice i pravca trg Revolucionara - Most Slobode, obrazuje južno od sadašnje zgrade kolodvora, koja se ni u kojem slučaju ne smije rušiti, jer predstavlja primarni, ~~xxx~~ elemenat zaštićene urbane cjeline stari grad s jedne strane, i objekat spomeničkog značaja, sam po sebi, s druge strane.

KULTURNO HISTORIJSKI MODALITETI

HISTORIJSKA NASELJA UNUTAR ZIDINA

Urbanističke cjeline Gornji grad i Kaptol predstavljaju u povijesti urbanizma gotovo jedinstveni primjer paralelnog razvoja dvaju tipova srednjevjekovnih naselja - Gradeca kao važnog obrtničkog naselja i Kaptola kao naselja koje se formira uz snažnog crkvenog feudalca. Oba naselja, od kojih se Kaptol spominje 1094. godine, postoje već ranije.

U svojoj srednjevjekovnoj fazi razvoja oba naselja razvijaju se na platoima južnih ogranaka Zagrebačke gore, koji im svojom terenskom konfiguracijom odredjuju i oblike.

Dok se Gradec u svojoj osnovnoj tlocrtnoj shemi razvija i izgradjuje u obliku nepravilnog trokuta, izgradnja Kaptola odvija se u granicama nepravilne pačetvorine. Pri tome se u granicama odredjenim, kako samom konfiguracijom tla (padinama brežuljaka), tako i linijom utvrda, u kasnijoj fazi izgradnje primjećuje i strože organizirani raster komunikacija, naročito u centralnom dijelu naselja.

U kasnijim fazama izgradnje Gradeca i Kaptola, u 17. i 18. stoljeću, dolazi do izvjesnih izmjena, kako u tipu izradnje, tako i u urbanističkom konceptu naselja. Doseljivanje i jačanje plemstva na Gradecu ima za posljedicu izgradnju niza palača, koje se nakon prestanka turske opasnosti iopćeg smirivanja situacije, kada gradski bedemi gube svoju obrambenu funkciju, grade na samim utvrdjenjima. Osim toga, u to vrijeme, na pojedinim pozicijama Gradeca, dolazi do stvaranja posebno naglašenih baroknih prospekata (Katarinski trg). Konačno, značajna izmjena u odnosu na prvobitnu izgradnju Gradeca nastaje tokom druge polovine 18. i početkom 19. stoljeća kada se umjesto pretežno, drvene, javlja zidana arhitektura.

Medjutim i ove izmjene u odnosu na prvobitnu koncepciju, sačuvale su do danas srednjevjekovni urbanistički koncept i raster ulica.

U 19. i početkom 2o. stoljeća, kada dolazi do pojačane izgradnje grada i kada se ruše historijska vrata u bedemima Gradeca i Kaptola, sačuvana su samo Kamenita vrata, a naročito nakon 1850. godine kada je niz zagrebačkih općina spojeno u jedinstveni grad i nakon 1880. godine (veliki po-

tres), dolazi na području historijskih utvrdjenih naselja Zagreba (Gradeca i Kaptola) do značajnijih gradjevinskih zahvata, koji u izvjesnom smislu predstavljaju narušavanje autentičnosti ovih aglomeracija. No i pored navedenih zahvata oba ova naselja sačuvala su u svojem osnovnom urbanističkom konceptu niz elemenata prvotnih srednjevjekovnih naselja. Isto je tako značajan i pretežno, u spomeničkom pogledu, kvalitetni fond objekata na području oba naselja.

PODGRAĐA
I PLANERSKI ZAHVAT 19. STOLJEĆA

A. PODGRADJE GRADECA

Historijski prostor podgradja Gradeca odredjuju prvotne povijesne prilaznice naselja Ilica, Savska i Petrinjska i omedjene unutrašnjeg tkiva - ulice: Medulićeva, Klaićeva, ulica Braće Kavurića, Palmotićeva, Cesarčeva, Pod Zidom i obronci Gradeca i Rokovca. Unutrašnje ulice Podgradja su:

Mesnička, Tomićeva, Radićeva, Kožarska i Splavnica sjeverno od Ilice i Trga Republike sa Jurišićevom ulicom (Puževa).

Frankopanska, Preradovićeva i Gajeva, kao južne izlaznice,

Varšavska i Dalmatinska, kao prva uporednica Ilice,

Masarykova i Teslina do Gajeve, kao druga uporednica Ilice,

Trg Bratstva i Jedinstva sa Preobraženskom i Margaretskom ulicom, kao inverzni oblik povijesne Margaretske insule.

Ostale ulice u Podgradju predstavljaju planerske zahvate XIX stoljeća.

"Slobodna i kraljevska varoš Gradec" unutar zidina, izgradjena je na platou brežuljka oko 36 metara poviše Podgradja.
Organsku vezu sa Podgradjem predstavljaju dvije prirodne rampe izlaznice današnje ulice Mesnička i Radićeva.

Hipotetički prostor srednjevjekovnog Podgradja zahvaćao je Ilicu na dijelu ispod gradine, današnji prostor Trga Bratstva i Jedinstva, na kojem je od davnine postojala Margaretska insula sa crkvom, te zapadni dio Trga Republike sa Radićevom ulicom na potezu do ulice Krvavog mosta.

Barokno Podgradje izgradjuje ranije omedjenje Trga Republike, Kožarsku ulicu i historijske prilaznice Ilicu i Petrinjsku ulicu. (Izgradnja na prvot-

nim komunikacijama).

XVIII stoljeće izgrađuje unutrašnje tkivo kao organske veze proizašle iz funkcionalne tradicije.

Mesničku, Tomićevu i Radićevu ulicu sa obje insule na Ilici, koje one omedjuju, smatramo danas sastavnim dijelom spomeničke cjeline Gornji grad.

Kožarska ulica i ulica Krvavi most sastavni su dio urbanog sklopa kotline izmedju oba utvrdjena naselja.

Trg Republike je zaštićeni urbani prostor na kojem zapadna medja sa ulivom Ilice i južna medja, predstavljaju autentično historijsko urbano omedjenje prostora.

Trg Bratstva i Jedinstva je spomenički objekt izuzetne vrijednosti.

Ilica, Frankopanska i Petrinjska ulica predstavljaju primarne urbane elemente spomeničkog prostora Podgradja.

Unutrašnje tkivo u cjelini predstavlja spomenički objekt.

Kulturno historijski modaliteti

Unutrašnji prostor Podgradja omedjen Medulićevom, Klaićevom, ulicom Braće Kavurića, Palmotićevom, Jurišićevom, Kurelčevom, Cesarčevom i naseljima unutar zidina Kaptola sa nadbiskupskim kompleksom i Gradecom te Rokovcem, predstavlja izuzetan spomenik kulture, stoga se na njemu ne mogu vršiti nikakovi rekonstruktioni zahvati, koji bi doveli do promjene urbanog tkiva. Primarni sobraćajni protoci, u koliko su na nivou terena, ne mogu biti vodjeni kroz ovaj prostor, a ukoliko su vodjeni pod zemljom njegove ulaznice i izlaznice ne mogu zahvatiti prostor omedjen Medulićevom na zapadu i Palmotićevom, Branjugovom i ulicom Moše Pijade na istoku.

Blok omedjen Kačićevom, Ilicom, Medulićevom i Prilazom JNA, predstavlja predmet rekonstrukcije.

Prodor od Trga M. Tita do Varšavske ulice moguć je samo u širini razmaka što ga odredjuju pročelja zgrade Rektorata i zgrade Školske knjige.

Blok omedjen Primorskom, Ilicom, Kačićevom i Prilazom JNA, takodjer je predmet rekonstrukcije, u kojoj treba voditi računa o historijskim karakteristikama urbanog protoka Ilice, te objektom spomeničkih karakteristika, u kojem je smješten Zavod za odgoj djece defektne sluhom.

Rekonstrukcioni zahvati na području zapadno od Primorske ulice, trebaju voditi računa o primarnim urbanim karakteristikama Ilice.

B. PODGRADJE KAPTOLA

TKALČIĆEVA (NA POTOKU) I POD ZIDOM

PARK RIBNJAK

Urbani sklop: Tkalčićeva - Pod Zidom

Duž zapadne fronte zgrada u Tkalčićevoj ulici, tekao je sve do kraja prošlog stoljeća potok Medveščak. Kako je on bio granica dviju urbano političkih zajednica, to su i strane ove ulice pripadale različitim cjelinama. Pa ipak su one oblikovale jedinstveni urbani potez osebujnih karakteristika. Istočni ulični potez zgrada nalazi se neposredno uz kaptolske zidine, i predstavlja onaj potez koji je u historiji komunicirao duž ulice, i odredjivao je Podgradje Gradeca i bio je orijentiran na vlastitu Kožarsku ulicu.

Tek prestankom podvojenosti izmedju obaju naselja, istočne zgrade se vežu drvenim prijelazima preko potoka sa Tkalčićevom ulicom.

Ove urbane karakteristike izdvajaju Tkalčićevu ulicu kao konurbanu specifičnost. Ekonomski procvat Tkalčićeve ulice i ulice Pod Zidom, vezan je uz općeniti razvitak Podgrada u baroknom periodu u XVII stoljeću, kada se i pristupa uredjivanju Manduševca (današnji Trg Republike), kao sajmenog trga.

Totalna izgradjenost kotline, izmedju oba utvrdjena naselja, je izvršena tokom XVIII stoljeća, kada oba utvrdjenja gube fortifikacioni značaj, odnosno kada se izgradjuje zapadna srana Duge ulice (Radićeva ulica).

Postepeno stagniranje života ovog prostora odvija se tokom druge polovine XIX stoljeća u vrijeme kada se intenzivno izgradjuje Donji grad.

Prelaganje potoka Medveščaka izvršeno je krajem prošlog stoljeća, a zatrpavanjem njegovog korita, izmijenjene su urbane karakteristike ulica. Intenzivno ekonomsko zaostajanje odvilo se je uperiodu izmedju dva rata.

U navedeno vrijeme srušena je i ulica Pod Zidom i izgradjena tržnica Dolac.

Kulturno historijski modaliteti.

Tkalčićeva ulica predstavlja izuzetan spomenik kulture, te se stoga vrše opsežni radovi na revitalizaciji njezinih urbanih baroknih karakteristika. Njezin urbani prostor i saobraćajni protok potrebno je držati izvan glavnih saobraćajnih gradskih poteza.

Park Ribnjak.

Historijski prostor parka bio je obrazovan kao istočni zaštitni pojas utvrdjenja biskupije. Bio je opremljen zaštitnim vodenim površinama, koje su kasnije pretvorene u danas isušene ribnjake (naziv parka predstavlja reminiscenciju). Sadašnji park Ribnjak svojim oblikom i nasadima, predstavlja kulturno historijski spomenik i prirodnu rijetkost.

Kulturno historijski modaliteti.

Uzuelno je maksimalno čuvanje parka u cijelosti. Isključena je svaka mogućnost bilo kakovih zahvata kojima bi se ledirala ukupna parkovna gradja.

C. PODGRADJE BISKUPIJE

VLAŠKA (LAŠKA) ULICA.

Prvotno naselje biskupije nalazilo se je na zapadnom dijelu Vlaške ulice, medjutim kako se je naseljenost kasnije protezala i na istočnom dijelu poteza, to se pod Podgradjem biskupije podrazumijeva urbani prostor Vlaške ulice na cijeloj njezinoj dužini.

Vlaška ulica predstavlja izlaz biskupa u svoja dobra, koja su se nekada prostirala sjeverno i južno od ovoga poteza.
Istovremeno Vlaška ulica je predstavljala istočnu pristupnicu za sva tri utvrdjena naselja. Ovim pravcem kretalo se je s jedne strane prema Varaždinu i premo njega u Srednju Evropu i do Beča, dok je s druge strane ovaj pravac bio druga izlaznica prema Sisku i u Bosnu (današnjom Čulinečkom cestom sa skelskim prijelazom kod Ivanje Rijeke).

Ishodišna točka za ovu izlaznicu bio je nedada neveliki prostor ispred južnih kaptolskih vrata.

Biskupija zajedno sa stolnom crkvom nalazi se 12 metara poviše naselja, predstavlja zatvorenu utvrdjenu cjelinu, smještenu na platou Kaptola sa kojim je prostorno urbano vezana u cijeloviti urbani prostor. Utvrdjeni biskupski grad imao je dva izlaza, jedan na kaptolski trg, a drugi, istočni, kroz srednju rizalitnu kulu na nekadašnji središnji prostor unutar Podgradja na raskršću Vlaške i Palmotićeve ulice.

Dio stare Vlaške ulice, izmedju Bakačeve i Plamotićeve ulice, zadržao je i danas karakteristike koje je imao pred kraj XVIII stoljeća. Nedostaje jedino korito potoka Medveščaka, što je omedjivalo ulicu s južne strane, na dijelu na kojem su srušene zgrade. Ovaj dio bio je izgradjen u prvoj polovici XIX stoljeća, te u osnovi ne reprezentira prvotno stanje. Raskršće Vlaške i Palmotićeve ulice, u današnjem obliku predstavlja formaciju pro0 stora, koja je nastala prestrukturacijom, izvršenom završetkom retardacionog perioda nakon povlaćenja Turaka sa istočnih granica zagrebačkog

polja.

Barokni oblik ulivnog trga na navedenom raskršću i poteza izmedju Palmotićeve i Draškovićeve ulice, predstavlja vrijednost od prvostepenog značaja za prezentaciju urbanog kompleksa nadbiskupskog dvora i Katedrale. Naročito je značajan južni potez, u kojem se posebno odlikuju crkvica sv. Martina i nekadašnja zgrada Orfanotrofija.

Na potezu izmedju Draškovićeve i Trga Drage Iblera, karakteristična su tri objekta na sjevernoj strani te ulivni oblik (iz XIX stoljeća) i staračkí dom na južnoj strani.

Na utoku Vončinine ulice u Vlašku sačuvana je do danas zgrada uprave biskupovih dobara, koja po svojim arhitektonskim karakteristikama predstavlja objekt spomeničkog značaja.

Nešto niže s južne strane nalazi se Vrtlarska kuća nadbiskupije sa kućnim brojem 72. Nju okružuje stambeni kompleks "nadarbine nadbiskupije". Cijeli navedeni kompleks ima de spomeničku vrijednost, jedan kao rijetki spomenik specifične arhitekture historijske Vlaške ulice, dok drugi predstavlja prvi kompleksni zahvat na izgradnji cjelovitog stambenog sklopa. Nedaleko od ovog kompleksa je zgrada Vlaška ulica 87, koja zajedno sa dvorišnim objektima predstavlja zaštićeni kompleks.

Utok Petrove ulice u Vlašku zajedno sa istoimenom crkvom predstavlja urbanu vrijednost vlaškouličnog poteza u cjelini.

Zgrada uprave tvornice "Marijan Badel"(smještena na kraju ovog poteza, neposredno do Kvaternikova trga) sadrži arhitektonske kvalitete.

U urbano historijskom smislu najznačajnija ulivnica Kvaternikova trga je funkcionalno produženje ovog poteza - Maksimirska cesta.

Kulturno historijski modaliteti

Kompleks izmedju Bakačeve i Palmotićeve ulice sjeverno od Cesarčeve, potrebno je sačuvati u cijelosti u punoj prezentacionoj vrijednosti.

Na potezu izmedju Palmotićeve i Draškovićeve ulice neophodno je sačuvati sjevernu inzulu i čitavu južnu frontu.

Zgrade Vlaška 75 i 87, te kompleks Vlaška 72 i 70/a do 72/c, potrebno je prezentirati u okviru uslova o tretiranju zgrada, koje predstavljaju spomenik kulture unutar zaštićenog gradskog tkiva.

Sjeverna fronta bloka izmedju Kurelčeve i Palmotićeve ulice izgradjena je prema jednoj kasnijoj Lenucijevoj regulaciji, sa samog kraja prošlog stoljeća, od koje je realiziran samo ovaj potez. U kulturno historijskom smi0 slu navedeni gabarit ovoga bloka nije uzuelan i mogući su efikasni rekonstrukcioni zahvati. Navedeni stav se odnosi takodjer i na fronte u Palmotićevoj i Draškovićevoj ulici, bloka koji je omedjen navedenim ulicama, a u kojem se zaštita ograničava na štićenje njegovih sjevernih i južnih poteza.

Trg Jože Vlahovića u cjelini imade spomeničke karakteristike.

D. PLANERSKI ZAHVAT XIX STOLJEĆA

Kao prvi planerski zahvat ovoga razdoblja potrebno je navesti detalj regulcije, tadašnje Harmice (današnji Trg Republike) prigodom izgradnje nekadašnje bolnice Milosrdne braće. Uslijed neistraženosti popratnih odluka ostaje kao realna samo konstatacija o izmijenjenoj gradjevnoj liniji "zakladnog bloka".

Izraziti planerski zahvat prve polovice XIX stoljeća je probijanje nove ulice: današnje Medulićeve ulice.

Najznačajniji planerski zahvat godine koji je predodredio pravac daljnje izgradnje Donjeg grada jest uredjenje novoga trga za sajmovanje na mjestu i u gabaritnoj veličini današnjeg Trga Nikole Zrinjskog. Ovaj zahvat je iz 1830. godine.

Nekako u polovici stoljeća vode se značajna razmišljanja o budućem rastu grada, a sve u vezi planiranja željezničke pruge i kolodvora.

Istovremeni značajni urbani poduhvat u Podgradju jest probijanje Jurišićeve ulice (regulaciona ispravka historijske Puževe ulice).

Prva cjelovita regulatorna osnova grada (danas poznata i sačuvana) je iz 1865. godine). Izradjena je od grupe kojoj je bio na čelu Josip Bouffleur.

Sve ulice koje su obuhvaćene granicama zone zaštite urbane cjeline Donji grad, bile su planirane ovom osnovom.
Osim planiranog preuredjenja Sajmenog trga u perivojni Trg Nikole Zrinjskog, bio je i osnovan i novi trg (današnji Trg Maršala Tita) koji je privremeno služio za sajmovanje.

Prema ovoj regulaciji izgradjivana je tročlana zgrada "Kola" kao blokovski završetak trga prema jugu.

Dopuna regulacije iz 1872. godine (Melkus) donosi djelomično produženje.

perivojnog poteza Trga Nikole Zrinjskog, do zamišljenje parcelacione granice na pravcu grabarita južnih zgrada u današnjim Katančićevoj i Matičinoj ulici.

Definitivni oblik urbanog prostora Donjeg grada, dan je u regulativnoj osnovi, započetoj 1885. godine.

Ovaj prostor dobio je u sebi potpuno završeni lik realizacijom projekta triju perivoja prema navedenoj Lenucijevoj regulatornoj osnovi predloženoj na odobrenje 1887. godine. Prijedlog je popraćen obrazloženjem u kojem se ustanovljava: "da se produži Zrinjevac odnosno akademički trg kaoperivoj do željeznice: isto tako da se produži sajmište kao perivoj do željeznice, a oba ova perivoja da se spoje trećim položenim usporedno sa željezničkim drugom: sjeverno od istoga a polovica ovoga perivoja da se opedijeli za botanički vrt." Nadalje se ustanovljuje u odjelu C Ulice i ceste istog obrazloženja pod tačkom a/ 5. "da se otvori usporedna cesta na sjevernoj strani žakanjske željezničke pruge, označena u procrtu br. 5. 6. i 7. od Ciglane do Savske ceste i od ovuda do istočnog kraja osnovanog centralnog kolodvora, dotično do trga F., a gradjevna crta da se za ovu cestu ustanovi na 30 metara udaljeno od željezničkog nasipa..."

Realizacija Lenucijeve zelene potkove triju perivoja dovela je do izgradnje niza markantnih prostornih tvorevina - trgova, čija urbana vrijednost je od posebnog značaja u vrednovanju urbane cjeline.

Predvidjena južna ulica (cesta) realizirana je samo u fragme ntima. U periodu iza odobrenja regulatorne osnove Milan Lenuci je posebnim projektima detaljno razradio osnove trgova. Odstupanje od ovih planova izvršeno je na zapadnom perivojnom potezu, zadržavanjem zgrade "Kola". Izgradnja oba paviljona Prirodoslovno-matematskog fakulteta i zgrade Nacionalne knjižnice na Marulićevu trgu ranije nije bila predvidjena. Oštećivanje južnog perivojnog poteza vršeno je izgradnjom objekata uprave Botaničkog vrta, te zgrada Socijalnog osiguranja i hotela "Esplanade-Intercontinental".

Kulturno historijski modaliteti:

U istočnom perivojnom potezu ritam trgovinskih prostora remeti zgrada Strossmayerov trg 4 koji danas koristi Prirodoslovno-matematički fakultet, a koja je svojim oblikom i postavom u suprotnosti sa Lenucijevom zamisli.

Jednako kako je neodrživo stanje na Mažuranićevu i Strossmayerovu trgu, isto tako je neopravdan bilo kakav zahvat na oba trga bez prethodne izrede radikalnih planova rekonstrukcije navedenih trgova.

Rekonstrukcija južnog perivojnog poteza može se izvršiti samo na taj način, da se nakon predvidjenog preseljenja Botaničkog vrta odstrane svi postojeći pomoćni objekti i izvrši rekonstrukcija zapadnog dijela parka.

Kako su zgrade Socijalnog osiguranja i hotela "Esplanade-Interkontinental" potpuno prekinule perivojni potez, neophodno je izvršiti znatno povećanje poprečnog profila južnog poteza, da bi se zahvatom južno od navedenih zgrada, oblikovalo jedinstvo ove izuzetno značajne prostorno urbane kompozicije.

Navedeni stav predstavlja modalitet zahvat, čija rezultanta treba biti oblikovno prostorno distanciranje unutrašnjeg sklopa urbane cjeline Donji grad, definiranog kompozicijom triju perivoja.

Unutarnji sklop predstavlja dominantni oblik kojim se prezentira planerski zahvat XIX stoljeća. Njegov unutarnji raster ulica, uključujući Svačićev trg, njegova pročelja prema perivojima, te ostala pročelja perivojnih poteza, ne mogu se ni u globalu a niti u detalju mijenjati.

Ugao Crnatkove i Runjaninove ulice uslovno je potrebno tretirati kao ugaono fiksiranje osnovnog oblika triju perivoja.

Tretiranje plašta izgradnje sjeverne strane Jukićeve ulice, usko je vezano

uz odluku o postavi čvora produžene Branimirove ulice sa spregom, Savska - Šarengradska ulica. Sa stanovišta zaštite urbanih kulturno historijskih vrijednosti cjeline Stari grad - Zagreb, smatra se povoljnim, pomicanje ovoga čvora na prostor južno od Podvožnjaka željezničke pruge Zagreb - Ljubljana.

Predmet rekonstrukcije predstavljaju svi blokovi na Jukićevoj i Jagićevoj ulici. Takodjer predmet rekonstrukcije je i sadašnje srednjoškolsko igralište kao i blok sjeverno od njega (zgrada dječje bolnice je pod zaštitom).

Navedene mogućnosti rekonstrukcije na zapadnom područjuzaštićene urbane cjeline i blokovima nastavno položenim na nju, treba da omoguće realizaciju vitalnih potreba ovog dijela grada.

Draškovićeva ulica predstavlja istočno omedjenje zaštićene urbane cjeline, a svojim transverzalnim gradskim protokom predstavlja i prilaznicu u historijsko tkivo. Uslijed toga očekuju se na cijeloj njezinoj dužini odredjeni rekonstrukcioni zahvati u cilju zadovoljenja osnovnih vitalnih potreba istočnog omedjenja jezgre.

GRAFIČKI PRIKAZ

GRANICA PODRUČJA ZAŠTIĆENE URBANISTIČKE CJELINE STARI GRAD ZAGREB

AUTOR:
REGIONALNI ZAVOD ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE U ZAGREBU

MODALITETE OBRADILI:
PROF. ARH NEVEN ŠEGVIĆ
ING ARH ANTE GLUNČIĆ
ARH IVAN LAY

LIKOVNA OBRADA:
BLANKA GOTAL

IZDAVAČ:
REGIONALNI ZAVOD ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE U ZAGREBU

TISAK: TISKARA REKTORATA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

OMOT: SITOTISAK "SC" ZAGREB

NAKLADA: 200 PRIMJERAKA